

LORENZO MILANI: DONAR LA PARAULA ALS POBRES A L'ESCOLA

MARIAN BAQUÉS I TRENCHS

Escolapi

RESUM: Lorenzo Milani (1923-1967) va ser un capellà florentí que capgirà els plantejaments pastorals del seu moment. És ordenat en 1947. Malda per donar les eines del llenguatge als pobres perquè ells la diguin des de la seva experiència vital. I per assolir-ho fa, senzillament, escola. Escola per als xicots de la parròquia de San Donato, a Calenzano, i escola per als nois de Barbiana, un poble oblidat a les muntanyes de la Toscana. Podríem sintetitzar la seva vida educativa en tres eixos: no suspendre, escola a ple temps –365 dies a l'any–, tenir una finalitat –una nova societat–. Però si quelcom n'hem de subratllar és el lliurament personal a la tasca educativa. Tocat per la leucèmia fa classe ajagut en una cadira plegable durant cinc anys i, el darrer, des del llit. La seva mateixa vida va més enllà de la seva obra.

PARAULES CLAU: Escola, paraula, pobres, escola a ple temps, no suspendre, tenir un fi.

Lorenzo Milani: Giving the Floor to the Poor at School

339

ABSTRACT: Lorenzo Milani (1923-1967) was a priest from Firenze that turned the pastoral assumptions of his time upside down. He was ordained in 1947. He strove to give language tools to the poor so that they could speak from their life experience. And to achieve this, he simply did school. School for the boys from the San Donato parish, in Calenzano, and school for the boys from Barbiana, a village lost in the mountains of Tuscany. We could summarize his educational life in three axes: no fails, full-time school –365 days a year–, with a goal –a new society–. But if something has to be highlighted is his personal dedication to the educational task. Affected by leukaemia, he gave lessons on a folding chair for five years, and in his last year from his bed. His own life goes beyond his work.

KEYWORDS: School, word, the poor, full-time school, no fails, having a goal.

“Aleshores, cal que el mestre sigui, doncs, profeta, escrutant els “signes dels temps”, endevinant en els ulls dels nois les coses magnífiques que ells veuran clares demà i que nosaltres entreveiem encara de manera confusa.”

LORENZO MILANI. CARTA ALS JUTGES

Bona tarda a tothom! Em fa molt feliç poder ser aquí, de nou a casa meva. Ser-hi per parlar d'un dels meus referents educatius: Lorenzo Milani.

Per què la meva veneració envers ell? Doncs perquè va donar la vida per l'escola. Mereix tot el meu respecte una persona que fa escola al llarg de tot l'any, cada dia, a una colla de xicots arreplegats de les cases oblidades de la Toscana. "Durant quatre o cinc anys fa escola ajagut en una cadira plegable. L'últim any de la seva vida la fa des del llit"¹. Ens trobem davant d'un pedagog coherent amb la seva tasca d'educador i amb la seva vida. O, si voleu, d'un educador que fa pedagogia des de la coherència. Tota la seva vida és la més compromesa acció educativa. Ell és un de tants que hauríem d'inscriure en el santoral d'aquells que han dedicat tota la seva vida a l'escola.

Aquest és –a parer meu– el nucli de la seva vida. Ell mateix té unes paraules que a continuació us cito després d'haver tornat a llegir les seves *Esperienze pastorali*². S'inscriu en un subapartat que titula "Conclusió sacerdotal" –vull dir que l'home hi deixa l'ànima–. Fa així:

340

"Ja no estem en els temps en què la gent creia en la paraula en sentir-la inflamada i trencada pel plor. Ja ningú no es fia de res que no sigui viscut abans que dit. I és just. El mateix Jesús va viure més que va parlar. I va ensenyar molt més naixent en un estable i morint en una creu que parlant de pobresa i sacrifici."

Lorenzo Milani neix a Florència, el 27 de maig de 1923, en una família burgesa, liberal i no creient. La mare, jueva. En l'ambient, la Itàlia feixista. Ben aviat, s'interessa per la pintura. Un capellà amic seu, Don Raffaele Benzi, el porta a visitar un jove sacerdot que mor i Lorenzo decideix ocupar el seu lloc. Ingressa al seminari de Florència el 1943. És precisament el seminarista més observador, el que ho posa tot en dubte. Resulta incòmode, una característica que l'acompanyarà tota la vida. Malgrat les dificultats, és ordenat el 1947 i enviat com a vicari a la parròquia de San Donato, a Calenzano. S'adona de la ineficàcia de la catequesi; es consciencia de la façana

¹ Miquel Martí Soler (2014). *L'obediència ja no és una virtut*. Barcelona: Rosa Sensat, pàgina 98. En aquesta citació s'ha canviat el temps de passat a present.

² *Esperienze pastorali*, que escrigué el 1958, traduït al castellà per José Luis Corzo i publicat per la BAC (2004) amb el títol d'*Experiencias pastorales*, pàgina 245.

religiosa d'una pràctica religiosa incoherent; veu les activitats parroquials com una pèrdua de temps i constata la manca de formació política. (Déu n'hi do!)

Comença a madurar una idea clau en el seu pensament: la paraula. El pobre, el poble, no domina la paraula. "Emparaular" el pobre era l'eina que volia donar-los. Com? Doncs fent escola. I així el tenim al davant de l'Escola Popular de San Donato des de 1947 a 1954.

Miquel Martí introduí a casa nostra la vida i l'obra del mestre de Barbiana. Era un any després de la seva mort. En un nou llibre recent, en Miquel Martí diu: "Només l'escola podria combatre eficaçment la corrupció del divertiment. S'estava forjant una escola "intolerant", no pas una escola de compromís"³. "Calia una "nova escola". Una escola que donés al poble la possessió de la llengua, la coherència de la raó, el sentit i el valor del temps, la consciència de classe oprimida"⁴. L'escola com a alliberament de la persona; l'escola que dóna la paraula. "Però, sobretot –escriu José Luis Corzo⁵–, l'opció radical per la Paraula com a necessitat màxima dels pobres."

La paraula és el pivot de la seva acció. La paraula humanitza la persona. La persona és paraula. Des de la teologia, Jesús és la paraula entre nosaltres; des de la filosofia que parla del poder d'"empoderament" de la paraula; des de l'educació, què fem els mestres sinó donar la paraula?

Escriu Don Milani: "La paraula, do sagrat de Déu per a l'expressió del pensament"⁶.

Lorenzo Milani dóna la paraula als pobres, els fa protagonistes de la paraula. Escriu:

"Quan el pobre sàpiga dominar les paraules com personatges, la tirania del farmacèutic, del *mitinguer* i del funcionari serà trencada"⁷.

³ Miquel Martí, pàgina 75.

⁴ Miquel Martí, pàgina 81.

⁵ José Luis Corzo (2014). *Don Milani: La Palabra a los últimos*. Madrid: PPC, pàgina 53. Si algú vol saber alguna cosa sobre Don Milani ha de referir-se a José Luis Corzo. No solament és el màxim estudiós del mestre de Barbiana, sinó que ell mateix va fundar i dirigir una escola al seu estil a Salamanca.

⁶ *Experiencias pastorales*, pàgina 38.

⁷ En una carta que titula "Joves de muntanya i joves de ciutat". Publicada a Corzo (2014), pàgines 101-106.

Però continuem amb la vida del nostre Lorenzo Milani. Evidentment la Democràcia Cristiana del moment no podia tolerar qui els segava l'herba sota els peus. En morir el seu rector –i avalador– aconseguïen que aquell capellà, tan coherentment crític, sigui enviat a un llogaret de cases escampades, de 96 habitants de la vall del Mugello: Barbiana. Ell convertirà aquest nom en senyera d'una de les accions educatives més agosarades de tots els temps.

Hi arriba el 7 de desembre de 1954. A la rectoria obre una escola “dotze hores al dia, 365 dies a l'any”⁸. Una escola que, per altra banda, no suspèn, ja que els suspensos són l'estigma del pobre. Una escola amb un fi: “El fi immediat que cal tenir en compte en tot moment és el d'entendre els altres i fer-se entendre” “perquè només la llengua ens fa iguals”⁹.

Entendreix veure aquell mestre malalt, envoltat de xicotots a qui ensenya a llegir el món. A donar sentit a la realitat que els envolta. Només els ensenya a llegir i a parlar! Només! I vuit alumnes seus són capaços d'escriure *Lettera a una professoressa*, que coneixem com a *Carta a una mestra*. Un llibret que em commogué, mestre tot just estrenat –i a tants d'altres–, i que estaria molt bé que commogué els futurs mestres amb la marca Blanquerna. Mostra una escola que és capaç d'entendre l'educació que porta a la societat de la persona lliure, de la persona joiosa, que parla, que usa la paraula amb el seu propi idioma.

Llegim un fragment de les *Esperienze pastorali*¹⁰:

“Sovint els amics em demanen com m'ho faig per a portar l'escola i com m'ho faig per a tenir-la plena. Insisteixen que els escrigui un mètode, que els precisi programes, les matèries, la tècnica didàctica.

Equivoquen la pregunta. No haurien de preocupar-se en com

⁸ De “L'obediència ja no és una virtut. Carta d'autodefensa davant els jutges”. Corzo (2014), pàgines 135-162.

⁹ Alumnes de l'Escola de Barbiana (1998). *Carta a una mestra*. Vic: Eumo. La versió catalana de l'obra havia aparegut a Nova Terra el 1969. Ambdues recullen la mateixa traducció de Miquel Martí Solé. Aquest escrigué, el 1981, *El mestre de Barbiana*. També la publicà Nova Terra. D'aquest darrer llibre, se'n treuen les referències biogràfiques. Els dos textos citats són a les pàgines 80 i 82 del text de Nova Terra. Les cursives són de l'original.

¹⁰ *Experiencias pastorales*, pàgina 172.

s'ha de fer per a fer escola, sinó només de com s'ha de ser per poder fer-la.

Cal ser... No es pot explicar en dues paraules com s'ha de ser, però acabeu de llegir tot aquest llibre i, tal vegada, tot seguit comprendreu com s'ha de ser per a fer una escola popular. S'han de tenir les idees clares referent als problemes socials i polítics. No s'ha de ser interclassista, sinó que cal prendre partit. S'ha de cremar en ànsies d'aixecar el pobre a un nivell superior. No dic ja a un nivell igual al de l'actual classe dirigent. Sinó superior: més d'home, més espiritual, més cristià, més tot."

Don Lorenzo llegeix la realitat que l'envolta, el món; l'analitza, i a partir d'aquí fa escola. L'escola que feia a San Donato no és la mateixa que la de Barbiana, ja que els obrers de Calenzano no són els muntanyencs de Barbiana. De nou José Luis Corzo: "Don Milani ens continua semblant actual, perquè ell mateix insisteix que les seves proposicions pastorals –l'escola, en primer lloc– depenen de l'anàlisi de la realitat concreta que el rodeja, i afegeix que ell no proposa cap solució universal per a cap època o lloc"¹¹. I quan dic això em refereixo a l'ànima mateixa de la seva didàctica. I no tant a la lectura i comentari que cada dia feien del diari, que era una activitat de la seva escola.

343

Continuem amb el nostre mestre. El darrer any fa escola des del llit: no té forces per a incorporar-se. Quan la leucèmia el colpeja més fortament, els seus amics l'agafen i l'ingressen a l'hospital i d'allí a la casa materna. Hi mor el 26 de juny de 1967. (Per part meva, no penso morir-me sense visitar la seva tomba a Barbiana. Espero tardar temps!)

He començat manifestant la meva veneració per Lorenzo Milani. Permeteu-me alguns apunts personals. Quan tenia al voltant de vint-i-cinc anys, m'interessava tot el que era lectoescriptura. Fou l'esquer que em va fer entrar a Paulo Freire. Coincidí en el temps amb el cop d'estat de Xile l'11 de setembre de 1973, que remogué l'actitud de molts de nosaltres. Freire em seduï. I em transformà. En vaig fer el projecte de llicència en Teologia.

"Freire i Milani qüestionen la nostra manera de fer. Ambdós ens ensenyen amb la seva vida que darrere cada mestre i pedagog hi ha un compromís que implica la persona. És vida, intent de transfor-

¹¹ José Luis Corzo (2014), pàgina 9.

mació. Ens calen utopies. Ens calen utòpics. Que nosaltres, que vosaltres no sigueu els darrers”¹².

Però, mireu, Freire escriu i escriu i acaba els seus dies en un despatx de Ginebra. Milani porta el llit a l’aula. Ell, com havia fet Janusz Korczak, lliura la seva vida per l’escola. Tots tres, pedagogs; tots tres, al servei dels més desvalguts; tots tres, necessaris. Però la meua veneració vital, compromesa és per a Lorenzo Milani i per a Janusz Korczak. Van parlar d’escola, sí, però la van viure fidelment i coherent fins al darrer alè.

Continuo parlant de mi, que és l’única persona de qui puc dir que conec només un intent de miquetona. Em demano: “I jo, què?” Una cosa és ser deixeble, l’altre seguidor. M’hauria agradat ser-ne més seguidor que deixeble. Els anys viscuts m’han passat com una caiguda de parpella. He intentat, en la mesura de la meua capacitat, fer bona escola i, també, bona pedagogia. D’ells he après; ells tres m’han estat mestres. Però tants i tants infants i joves oblidats, tots els fills dels oprimits, els centenars de milers de nenes i noies que en massa indrets del nostre món necessiten deixebles i seguidors de Lorenzo Milani, de Janusz Korczak, de Paulo Freire. Educadores i educadors que alcin la veu i s’arromanguin els braços per una escola que doni la paraula a tota persona. Que lliurin la seva vida al servei dels més pobres en una escola profundament humana, alliberadora.

Agraeixo l’oportunitat que se m’ha donat de manifestar la meua veneració per un dels meus mestres: Lorenzo Milani. Ha estat amb motiu del cinquantenari de la declaració *Gravissimum educationis* del Concili Vaticà II. Permeteu-me que acabi recordant-ne un fragment:

“El sant Concili exhorta insistentment els Pastors de l’Església i tots els cristians perquè, sense estalviar cap sacrifici, ajudin les escoles catòliques a complir cada dia més perfectament la seva missió, i sobretot, preocupar-se de les necessitats d’aquells qui són pobres en béns temporals o es veuen privats d’ajut i de l’escalf de la família o estan desproveïts de la fe.”¹³.
Moltes gràcies!

¹² De la participació en les Jornades Paulo Freire, el 13 de maig de 1998. “Testimoniatge d’agraïment al Mestre Paulo Freire”. Facultat de Psicologia i Ciències de l’Educació Blanquerna.

¹³ Número 9.

Marian Baqués i Trenchs

Escolapi

Professor jubilat de la Facultat de Psicologia,
Ciències de l'Educació i de l'Esport Blanquerna

Universitat Ramon Llull

marianbt@blanquerna.url.edu

[Article aprovat per a la seva publicació el febrer de 2016]